

Наталија Л. Билик
Taras Shevchenko
National University of Kyiv
nmbilyk@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9324-2217

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE
NR 23 (2022)
DOI: 10.14746/pss.2022.23.11

Data przesłania tekstu do redakcji: 10.07.2022
Data przyjęcia tekstu do druku: 13.09.2022

Лик Украјине у српском роману друге половине 20 – почетка 21. века

ABSTRACT: Bilik Natalia, *The Character of Ukraine in the Serbian Novel of the Second Half of the 20th – the Beginning of the 21st Century*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 23. Poznań 2022. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 235–251. ISSN 2084-3011.

Traditionally, the basic qualities of imagology are associated with its key category—the literary ethnic character. A special field of imagological improvisations is the Serbian novel, which, according to well-known national experience and specific genre features, is favorable for ethnic panoramic imagological reactions, especially when it comes to the mid-20th – early 21st century. The aim of the research is to single out in chronological supposition the poetics of the literary presentation of the phenomenon of Ukraine in the Serbian novelistic discourse at the turn of the millennium. The research is based on comparative, comparative-typological, imagological methods in combination with approaches of structural-semantic and archetypal analysis. In the stated imagological perspective, the novels by I. Andrić, M. Crnjanski, M. Oljača, M. Selimović, G. Petrović, M. Prodanović and M. Pavić are analyzed. The works highlight semantic accents that emphasize the positive imagological view of Ukraine from its foreign ethnic reception, formed in genetically related – Serbian – literature, the tolerance of the Serbian people in creating subjective ethnic panoramas, indispensable for the evolutionary enrichment of intercultural communication based on epistemological heritage.

KEYWORDS: imagology; Serbian novel; character of Ukraine; semantics

У дијапазону константи књижевног процеса познати су очигледни покушаји да се у прозном стваралаштву продукују представе о различитим земљама. Овај феномен привлачи аналитичку пажњу из више разлога. Као неупитну треба пре свега признати његову уметничку вредност, оригиналност књижевне поетике. Прецизирање ове посебности синхронизује се са једним од праваца украјинског научног дискурса, који је по мишљењу Дмитра Наливајка ситуативно усмерен према предмету књижевне имагологије. Научник бинарно структурира постојеће просторе на свој и онај који није такав, а у њиховој међусобној вези управо последњи чини не само супротстављање „својем“ него и начин његовог присуства и позиционирања у свету (Наливајко, 2006, 93–94).

У овој традиционалној изражајној привлачности сматра се изузетно занимљивим управо семантички ефекат. Из ове перспективе посебно су значајни закључци Снежане Милосављевић-Милић (2008, 214–215) о плодности семантичке транспозиције инационалног садржаја за формирање лика етничког Другог. Већ с обзиром на аспект смисла уоквирило се генерализовано искуство проматрања етнички маркираног лика (претпоставке за ову тезу потичу из аксиоматички постулиране фундаменталне везе имагологије са националним сликама света). У овој је традицији реч понајпре о књижевним ликовима других топографских целина (других градова, предела и држава), са посебном манифестацијом менталитета формираног у њима, кључних реалија стварности, које се обликују у инационалној свести и одражавају у књижевности. На тај се начин у имаголошки потенцираној поетици препознаје семантичко оваплоћење одређених националних испољавања у супозицији са општом етничком панорамом (ова је категорија актуализована за означавање максимално широке, синтетичке, уопштене слике простора као целине; Топоров, 1997).

Међутим, према Санни Туроми Туроми (Турома, 2009, 91), имаголошка књижевна виђења (а у њиховом садржају понајпре идеје и концепти) по својој су природи и структури специфични етнокултурни дискурси који се одликују очигледном трајношћу, али не остају непроменљиви: зависно од контекстуалних услова варирају постојеће или стичу додатне репрезентативне особине.

Обележена у таквој диспозицији динамика национално маркираног лика омогућује издвајање његових семантичких варијанти и смисаоних доминанти у самосталној интегралној етнопанорами. Оне су, са своје стране, илустративне за саме ове ликове и симптоматичне за испољавање иноконтекстуалне стварности књижевног реципијента. Ради се о томе да логика таквог повезивања отвара реципрочан процес у којем се кроз формирани „не-својим“ одговарајући имаголошки модел може нацртати или надопунити и њему „друга“ и његова сопствена етничка панорама.

У крајњој линији, преко издвајања концептуалних обележја и оцртавања етничких панорама, у њиховом је фокусу омогућена синтеза водећих појмова из домена вредносних приоритета.

Познато је да су писци из различитих земаља усмеравали стваралачку пажњу ка Украјини. И то није случајно: она већ вековима заузима активну позицију у процесима словенске културе. Тако се подстиче и њен посебан садржајни потенцијал у књижевном стварању. Међу ауторима из словенског књижевног круга који су формирали искуство етничке рецепције Украјине уметничким позивањем на значењске перспективе топоса земље (и различитих семантизованих топографских компоненти из њеног домена) има представника пољске, чешке, бугарске, хрватске и других књижевности (Украјинска..., 1994).

Међутим, са кључним се правцима поменутог система културе Словена поред осталог повезују српско-украјинске уметничке корелације из различитих периода (Пашченко, 2015). Према томе, посебну пажњу привлачи стваралачко искуство представника српске књижевности, понајпре у уметнички новаторском хронолошком размаку од друге половине 20. до почетка 21. века. У њему посебно поље имаголошких импровизација чини роман, који је (према енциклопедијски устаљеној књижевнотеоријској „конвенцији“ и књижевнoисторијској емпирици) захваљујући својим квалитетима и специфичним жанровским одликама повољан за етничке панорамске имаголошке реакције и импровизације, поготово када је реч о периоду од средине 20. века све до почетка новог миленијума, о времену тектонских друштвено-политичких промена и њима мотивисаних потреба за глобалним разумевањем самог човека у свету, у простору

динамичких објашњења његових законитости, делом усмерених тежњом за националним идентитетом.

У подударности се са имагологијом истакло схватање етничког искуства територијално блиских или етнички сродних народа (унутар заједничког региона) од стране српских писаца: о томе сведоче прозна дела Давида Албахарија, Светислава Басаре (и др.) и имаголошки садржај славистичких истраживања, на пример радова Дејана Ајдацића (Ајдацић, 2007), Оливере Радуловић (Радуловић, 2008), Јоланте Дзјубе (Dziuba, 2008).

С обзиром на **актуелност** овог аспекта имагологије, **циљ** истраживања се састоји у томе да се у хронолошкој супозицији селектује имаголошки дефинисана поетика усредсређена на књижевно приказивање Украјине, варирање облика, опсега и садржаја тог приказивања у српском романескном дискурсу од друге половине двадесетог века до почетка новог миленијума. Динамика национално маркираног лика издвојена у таквој диспозицији омогућује издвајање семантичких варијанти и смисаоних константи његове поетике у самосталној интегралној објекатској етнопанорами. Већ она је репрезентативна за доктрине у интеркултурној комуникацији које постоје у земљи–реципијенту.

Истраживање се заснива на компаративном, поредбено-типолошком, имаголошком **методу** у комбинацији са приступима структурно-семантичке и архетипске анализе.

Већ из аналитичке перспективе, према ставу српског компаратисте Зорана Константиновића, проблем етничког „Другог“ (и у параметрима субјекта, и у формату читаве земље) у складу са постструктуралистичким приоритетима подразумева проучавање и систематизацију његове уметничке рецепције уопште, целовито, слично томе како се тај инационални феномен јавља у људској свести (Константиновић, 2008). Наведени постулат подудара се са мотивацијом актуализовања посебних расправа о књижевној поетици геополитичког (а посебно урбаног) света у савременој украјинској научној имагологији (Марчук, 2014; Опришко, 2016; Степанова, 2013). Из овог дискурса потиче очигледно усмерење истраживачке пажње према уопштавању искуства проучавања простора текста и текста било којег простора, које предлаже Татјана Цивјан. Овај се

аналитички предлог фокусира управо на посебан алгоритам за проучавање лика „Друге“ земље или „Другог“ града као етничке панораме (Цивљан, 2001). У диференцирању и анализи такве панораме треба се осврнути на (репрезентативну за њен садржај) узајамну надокнаду значења различитих етнички обележених компонената структуре књижевног дела: сижејних чворова, фабуларних линија, јунака и ликова, укључујући и оне који су стекли статус хронотопа, симбола итд. На тај су начин у овом аспекту питања која разматрамо посебно продуктивна, пре свега информативни и интерпретативни параметри лика Украјине (традиционални за имагологију): они комбиновањем његовог функционалног и појмовног садржаја омогућују приказивање посебне семантизације етничке панораме земље у српском романескном стваралаштву. Издвојени модел проматрања поетике у сваком од актуелних дела претпоставља прелиминарну идентификацију двају (наглашених Наталијом Жлуктенко) главних семантичких нивоа поетике приказивања земље. Реч је о реалном нивоу, који одговара сижеу, и о перцептивном, формираном рефлексијама јунака (Жлуктенко, 2010, 194).

Мора се нагласити да у српској романескној баштини Украјина фигурира релативно ретко. Међутим, постоји неколико текстова у којима се уметничка грађа ипак повезује са директним фрагментарним освртима или темељним позивањима на украјинске реалије различитих периода, а управо ови садржаји, испуњени украјинским мотивима, чине образложење за избор материјала истраживања.

Према хронологији изразита се репрезентација Украјине појављује средином двадесетог века у делу Иве Андрића *На Дрини ћуприја* (1945). У роману се не појављује прецизан директан опис који се непосредно односи на приказивање украјинских пејзажа или урбаних слика, него се примећује поимање украјинског историјског региона источне Галиције (Андрић, 1967, 216) управо галичке вароши Коломеје (Андрић, 1967, 217). Осим тога, поетика се фокусира на тренутни животни квалитет у украјинској традицији типизованој кроз кућу јунаковог оца, где је било „много деце и мало свега осталог“ (Андрић, 1967, 217). У лику Украјине наглашава се и један од водећих обичаја: она се приказује као земља у којој пуно певају, и то малоруске песме, оне које звуче унисоно са трептајима

и прогласима пролећне радости и љубави према животу (Андрић, 1967, 218).

Издвојена димензија етничког лика убедљиво корелира са културоморфним аспектом стереотипа Украјине (и Украјинаца) успостављеним у социокултурном дискурсу од средине прошлог века (Куљчицький, 1949): тај аспект је довољно изразит и битан да се по њему у лику земље препозна етнички простор који у својим представницама условљава и консолидује црте „музикалне“ и „певајуће“ нације. Овај је квалитет у историјској ретроспективи од почетка новог доба чувен захваљујући плејади талентованих музичара, композитора, аранжера, диригената, певача и других познавалаца музике, упућених у нијансе природе музичког звука, међу којима су Дмитриј Бортњански, Максим Березовски, Микола Лисенко, Микола Леонтович, Соломија Крушељницка, Стефан Турчак, Анатолиј Соловјаненко и многи други.

Међутим, овај квалитет лика Украјине има одјека у пуно разноврснијој *индиректној* репрезентацији оствареној у представнику Украјине Грегору Федуну, који се мора позиционирати као оваплоћење најбољих могућности и најтрагичнијих судбина у украјинском националном геополитичком садржају. Управо ова репрезентација одиграва кључну имаголошку улогу: уопштен у јунаку из Коломеје, поменути садржај представља квинтесенцију низа црта суштинских за Украјинца, које и дефинишу његов крај. У фабуларној организацији романа представника украјинског света одликује благ, маштовит дух, искреност, али и опрезност у општењу, пажљивост и храброст, одговорност према обавези без икаквог сажалења према себи (све до самоубиства због апсурдне али доказане кривице), а такође склоност ка певању „својих“ малоруских песама и љубав према отаџбини, уз коју се чак сећања на завичај вреднују по цену живота (Андрић, 1967, 216–233). У складу са овом семантиком јунакових особина Украјина добија значење земље из које потичу свесни, одговорни људи, спремни за очајан пожртвовани корак у име устаљених људских вредности, који се не плаше тегоба ради побољшања животних услова.

Већ у комбиновању непосредног и индиректног осликавања у Андрићевој рецепцији Коломеја се препознаје као тле које уте-

мељује и подржава у људима племенитост. Поред тога, Украјина се репрезентује као предео у којем се на менталном нивоу поштују доброта, савест и поверење, где се лепота крајолика може прихватити у смислу извора надахнућа и стваралаштва, субјективне емотивне мекоће, и као крај који је вредан велике одане љубави својих „синова”.

Значајна се имаголошка емпиријска достигнућа препознају и у делу Милоша Црњанског *Друџа књиџа Сеоба* (1962). У њему се истиче контроверзно испољавање судбине српског народа уз суоднос његових типизованих појединачних представника са имаголошким ликовима земаља према којима се већ у реалним историјским сеобама од турског освајања и исламизације од 1690. године кретао део српске заједнице под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића (Црњански, 1962). А међу тим геополитичким одредиштима фигурира и далеки украјински домен: радња романа се завршава у топографским ареалима Кијева и Бахмута. У почетним сећањима Кијев фигурира као битна етапа на путу сеобе и исељеника где је „живот хваљен“ (Црњански, 1962, 481).

У украјинске пределе главни јунаци романа, Исаковићи, стижу „у једном великом, војеном, тренутку“ да „сербски заповедају и сербски тугују <...> и насељавају се, кад у Кијев стигну, сви, у исту улицу“ (Црњански, 1962, 495–496), где „траже, за себе, засебну територију, сербску провинцију, нову Сервију“ (Црњански, 1962, 499). Моделирање етничке слике семантички је организовано приказивањем пејзажа којима се започиње упознавање са земљом. Садржајна је почетна репрезентација у којој се спомиње „варош Броди“ и „варош Кременец“, где се јунак суочава са суровим, сложеним, али и лепим украјинским крајоликом: снег се пред њим, као ћилим, пружао, бескрајан, као неко бело небо, куда се попео, по ком се вози <...> У замрзнутој равни није више било пута <...> све је био пут“ (Црњански, 1962, 606). У роману се примећује акцентовање двеју семантичких линија. Једна (попут оне коју актуализује И. Андрић) заокружује оданост представника локалног, домаћег становништва према музици и песми: у компликованој ситуацији Исаковићев помоћник, кога су нашли, „није знао ни речи другог језика, него русинског, <...> и сам је <...> певао“ (Црњански, 1962, 604). Поред тога, друга линија

оцртава у уметничкој стварности земљу из које Украјинци преко границе „беже (...) у Пољску“ (Црњански, 1962, 500).

У збирној скици Украјина фигурира као подручје где се под притиском империје занемарује брига о бољим животним приликама, али се упркос томе истовремено ипак гаји лепа народна традиција, поготово стваралачко умеће. Управо издвојени правац семантизације у српском роману потенцира усмерење рецепције украјинских предела ка посебном смисаоном домену који је одређен проблемом, актуелним у различита времена и повезаним са ситуацијом у земљи због које њени грађани одлазе трбухом за крухом у иностранство, а који је у савременим имаголошким истраживањима (Погребњак, 2015, 14) признат као релевантан за књижевни модус Украјине уопште.

Из ратне се перспективе Украјина проматра и у низу других српских романа. Дело Младена Ољаче *Козара* (1966) садржи репрезентацију мултинационалног центра где су се нашли јунаци са изразито национално обојеним именима. Управо се тамо један од јунака, а који је у уметничкој стварности војник у нацистичкој армији, мајор Дитер, са искреним кајањем сећа наредбе о војној офанзиви на Украјину, на Кијев за време Другог светског рата. Изразита је конфигурација поетике у којој се приказује ментална еволуција јунака. Он отворено признаје:

Сад ми је јасно да су моје прве сумње почеле тада. Какве сумње, мајоре Дитер? Сумње у праведност наше борбе. Све дотле, чини ми се, ја сам вјеровао у неопходност њемачких војних подухвата ... увјерен да ћемо извојевати побједу, да морамо извојевати и остварити праведне захтјеве. Али (...) Рат се бијесно настављао. (...) Страховити пожар се распласмавао,

а кад су немачки војници

навалили на Украјину, најзад сам схватио да више није ријеч о праведним захтјевима њемачког народа, већ о нечем другом... О чему другом, мајоре Дитер? Схватио сам да је ријеч о свјетском рату који нема ништа заједничког за праведним захтјевима (...), каже мајор Дитер. Схватио сам да улазимо у чудовишне окршаје (...)

у којима ће пасти милиони људи... Али си ипак ишао напријед (...) ка Кијеву? Ишао сам, јер су то захтијевале наредбе, каже мајор Дитер, оборивши главу (Ољача, 1986, 401–402).

Украјина и Кијев се у сећањима јунака претварају у хронотоп исповести и покајања, према томе, постају испуњени конотацијом очаја и разочарања, болом саосећања према становницима тих далеких граничних предела, који су, и за савезнике и за непријатеље, постали раскрсница путева и нада, страхова и срамоте, воље и бесмислености, сакупљених на ивици једне цивилизацијске аксиолошке одговорности.

У сличним се смисаоним координатама у роману Меше Селимовића *Тврђава* (1970) такође обележава битно уметничко искуство које се поклапа са имаголошким начелима. Топоним из украјинског етничког домена појављује се на нивоу наслова, у називу првог поглавља: „Дњестарске мочваре“ (Selimović, 1977, 19). У првим су редовима романа јасно видљиве инстанце поетике сразмерне имаголошки предвиђеним национално маркираним ликовима, а посвећене земљи близу Хоћина на Дњестру, према геополитичкој топографији – локусу украјинске Буковине. О њему се понајпре говори као о „прастарој“ (Selimović, 1977, 20) далекој земљи којом тече „набујали Дњестар“ (Selimović, 1977, 19).

У детаљнијем је проматрању буковински крајолик помрачен преосталим у јунаковим сећањима тадашњим ратним дешавањима страшних убијања, рана, борбе, гађења од клања, од бездушног заноса и од животињског страха (Selimović, 1977, 25), зверстава „i jednih i drugih“ које „ne bi trebalo pamtiti, ni žaliti, ni slaviti, najbolje je zaboraviti“, иначе догађајима тог „čuda što se zove rat“ (Selimović, 1977, 19). Већ у том се фабуларно-смисаоном оквиру хронотоп украјинског хоћинског простора приказује са изразито тешком конотацијом. Из јунакове свести у уметничкој стварности романа потиче особито осликавање предела Западне Украјине. Јунак признаје:

Nikome nisam pričaо о tom Hoćinu, kad smo se vratili. Možda zato što sam bio umoran, i zbunjen, što mi je sve to hoćinsko izgledalo čudno, kao da se dešavalo u nekom drugom životu (Selimović, 1977, 19).

Из ове хронотопске раскрснице ратних путева, времена и збивања од свих се разноликости богате хоћинске природе пред очима протагониста задржало већим делом „blato, ⟨...⟩ nepregledne dnjestarske ritove oko Ноћина“ (Selimović, 1977, 19), застрашујућа „gusta magla dnjestarskih моћвара што ⟨...⟩ је упорно завјала у заборав ⟨...⟩ у мрак“, један свет који постаје равнодушан „prema ljudskom jadu“ (Selimović, 1977, 20). А преостао је и „ogromni Dnjestar, nadošao od kiša“, кад су јунаци-војници „ostali odsječeni od ostale vojske na drugoj obali па је hiljade vojnika izginulo ⟨...⟩ а stotine се podavilo у страшној rijeci“ (Selimović, 1977, 25).

Управо се садржаји украјинских предела трансформишу у један објективни интелектуални цивилизацијски подстицај који је у субјективном домену јунака рефлексирао у кључне ставове. У размишљањима о Хоћину он наглашава:

па и ја као да сам био други ⟨...⟩ samo sam bio prazan i zbunjen. Kad sam ostavio mjesto učitelja ⟨...⟩ išao sam u neku slavu, u neko svjetlo, a upao sam među ⟨...⟩ bolesti, u rane ⟨...⟩, u ⟨...⟩ neopisiv ljudski jad (Selimović, 1977, 19).

Mного је ljudi poginulo ⟨...⟩ i naših i njihovih ⟨...⟩ A kad smo zauzeli nasip, kad smo ga raznijeli topovima i glavama, zastao sam, umoran: kakav besmisao! Šta smo mi dobili, a šta su oni izgubili? ⟨...⟩ U očajanju ⟨...⟩ u crnom strahu ⟨...⟩ rodio sam se ovakav kakav sam, nesiguran u sve svoje i u sve ljudsko (Selimović, 1977, 20),

уз чуђење:

šta to tražimo u tuđoj zemlji, osim svoje i tuđe nesreće (Selimović, 1977, 20).

Јунака дуго мучи

nekorisna misao, kako је glupo i nepravедно što су izginuli toliki dobri ljudi, за neku maštariju kojoj ni imena не знаш. Šta će oni ⟨...⟩ на dalekom Dnjestru? ⟨...⟩ Па и да су održali taj nesrećni Hoćin, да су osvojili tuđu

zemlju, šta be se promijenilo? Da li bi bilo više pravde a manje gladi, pa ako bi i bilo, zar ljudima ne bi zastajao zalogaј u grlu ako je otet od tuđe muke? (Selimović, 1977, 21–22).

На тај се начин у *Тврђави* (слично Ољачиној *Козари*) примећује семантизација Украјине као хронотопа са покретачком снагом за мотивацију егзистенцијалне сумње и сазревања хуманог цивилизацијског избора на једној животној прекретници.

У овом контексту посебан значај добија чињеница да нису сви поменути писци рођени у Србији. Познато је да су Андрић, Ољача и Селимовић пореклом из Босне и Херцеговине, са којом је нераскидиво повезана лична биографска и стваралачка историја сваког од њих, а сви они припадају и босанскохерцеговачкој баштини. На тај начин су (као носиоци босанског/босанскомуслиманског менталног искуства) поливалентним погледима на кључне историјске догађаје обогатили прозни дискурс, а поготово и етничку слику украјинске стварности наслућену у њему. У њој су тако успели реализовати изоштравање црта посебног саучешћа у доживљавању трагедије окупационе несамосталности и ратова, а то је доживљавање, према Сањину Кодрићу, емотивно најистакнутије код Селимовића (Kodrić, 2012). Из наведеног проистиче јасније разумевање тога да се компонента ратних патњи (пре свега заједничких за низ земаља словенског геополитичког региона) има посебну репрезентативну улогу као критеријум интерпретације уз који се Украјина посматра управо из перспективе рата тако да он већ постаје чињеница и егзистенцијалног смера етничке панораме. Вишесмерност менталног потенцијала у овом случају мотивише смисао тражења праве *ејзистенције*.

Према имаголошкој стратегији се очигледно усмерава спектар поетике романа Горана Петровића *Ојсада цркве Свејој Сјаса* (1997). У делу се фрагментарно спомиње Кијев у смислу симболичког обележја једне од граница на простору формирања прогресивне средњовековне државности (Петровић, 2008, 293). Осим тога, кључни топос Украјине током векова, Кијев, појављује се у сужејној линији као разлог сећања на лепе храмове и чврсто утемељење православне традиције у свим животним доменима.

У роману Милете Продановића *Елиша у земљи Свѣйих Шарана* (2003) лик Украјине није буквално реализован и само је индиректно назначен кроз оваплоћење земље у етничком лику Украјинца Игора Агелчука. Његовим се посредним деловањем формира изразити садржајни смисаони профил отаџбине. Из ове перспективе семантички је истакнуто понајпре занимање јунака који је у исто време и музиколог, и извођач, и координатор хорова (Prodanović, 2003, 45). У овој се инстанци поетике и даље развија (артикулисана још у Андрићевом роману) мисао о Украјини као земљи у којој се поштује и гаји музичка култура. Актуелна је и примедба јунака да је пореклом из Украјине, али никада није живео тамо, да је стално на путу, стално се сели, поготово кад је постао харвардски стипендиста (Prodanović, 2003, 46–47). Овај део јунакове личне историје из уметничке стварности романа сведочи о томе да уобичајено европско искуство стицања високог образовања у иностранству у Агелчуковим приликама крије озбиљније и трагичније разлоге да остави отаџбину: већ у потрази за бољим животним условима. Ова поетика кореспондира са (присутним већ у српској прозној рецепцији Украјине) атрибутивним дефинисањима ове земље у смислу онога простора где се интензивирају неповољности које доводе до пресељења грађана.

Нагласимо да се, с обзиром на стваралачку емпирику Продановићевог дела, у српском романескном дискурсу примећује поступак који се мора дефинисати као за лик Украјине пропратна својеврсна *лајшмојивизација* (манифестованих и развијених већ код Црњанског) двају мотива: *доминације музикалности* у културном пољу, као и перманентног стварања сасвим контроверзних разлога за мотивацију тежње код њених грађана за *радом у џуџим земљама*.

У роману Милорада Павића *Друјо њело* (2006) лик Украјине такође није директно испољен, већ се рефлексивно и симптоматички оцртава кроз оваплоћење њеног представника. У делу се појављују рељефне инстанце поетике повезане са имаголошком методологијом, релевантне за уоквирење етничке панораме: реч је о јунацима са детаљизованом етничком припадношћу. Управо међу њима се посебно спомиње Украјинац са хуманом и племени-том мисијом: у уметничкој стварности представник украјинских крајева, који у даљини остаје безимен, био је иконописац, аутор

посебне изванредне иконе Васкрсења, изложене у Преображењској цркви (Раџић, 2006, 245), чије присуство у роману има значајну векторску улогу. Она се сада реализује очигледном семантизацијом јунака као посланика мање познате земље који је у туђину донео и актуализовао читаво интелектуално и стваралачко искуство виђено и стечено у отаџбини. И сликање икона јесте остварење јунакових упамћених концепција отаџбинског, украјинског цивилизацијског наслеђа. У овој метафоричкој ситуацији деловањем Украјинца као репрезентанта Украјине и њених вредности (које се на тај начин подударају са најзначајнијим чињеницама теолошког и аксиолошког дискурса у епизоди) Украјина се индиректно наслућује и манифестује као земља у којој се поштује православни канон и хришћанска етика (а тај је садржај у корелацији са уметничким поступцима Г. Петровића).

Дакле, у романима Андрића, Црњанског, Ољаче, Селимовића, Петровића, Продановића, Павића издваја се имаголошки дефинисана поетика усмерена на феномен различитих региона Украјине: Коломеје и Галиције, Хоћина и Буковине, Бахмута, Брода, Кременца, Миргорода, Кијева и кијевских предела. Поетика сећања на компоненте геополитичког садржаја украјинских подручја различита је у сваком ауторском тумачењу, варира од епизодске белешке до посебног поглавља у структури читавог дела. Па ипак, у сваком роману семантичко поље етничког лика потврђује своју ефикасност у комбиновању компликованих узрочно-последичних узајамних смисаоних рефлекса, чија је синтеза праћена разноврсношћу и поливалентношћу семантике којима се у сваком роману ојачава иманентни процес семантизације.

У укупној књижевноуметничкој репрезентацији Украјине сви се њени предели приказују у опсежној хронолошкој вертикали чији размак обухвата рано средњовековље преко немирних догађаја и сеоба новог времена све до Другог светског рата. У динамици, омогућеној суодносом ауторских концепција, примећује се семантичко варирање лика Украјине из различитих периода, од земље разорене ратним недаћама, преко земље оних страдања и патњи које је доживела заједно са државама балканског света, до једног од примера државотворства и субјекта богаћења дијапазона универзалних

вредности. Ова је поетика омогућила диференцирање интегралног смера њеног имиџа као (формираног у српској и делом мултикултуралној менталној рецепцији) својеврсног сликовитог споја старог и савременог у фокусу духовности и *еџистенцијалне* мудрости.

У садржају књижевног профила Украјине од значаја је *рефр* њене изворности за три типолошка ментална етничка квалитета: способности за уметност и за радну миграцију, а такође оријентације на свестрано подржавање хуманог приоритета међу могућностима цивилизацијског избора.

Из овог се семантичког оквира постепено развија низ смисаоних линија. Прва обележава Украјину као земљу која је увек у срцу својих грађана, независно од трајања и удаљености њиховог боравка ван отаџбине. Наредном се уметничком интеграцијом доминантних семантичких обележја сваког од етничких ликова у збирном панорамском значењском пољу оцртава актуализација Украјине као средишта свесног става према претњи уништења света људском бездуховношћу, као и према пресудној улози хуманости у нивелирању или избегавању ове опасности. Из ове перспективе основу рецептивног детаљивања лика Украјине од стране сваког од писаца чине и признање трагедије рата, и еџистенцијални постулат „победе страха“ пред непознатим, пред претњом уништења, и коначно – пред самим светом и његовим познавањем – укључујући и покушаје геополитичке самоидентификације, чија је потреба условљена перманентним друштвено-политичким променама у словенском региону. На тај начин у домену смисла имаголошког лика Украјине српски уметнички подухвати продукују понајпре успостављање потраге за људским међу *законитијосћима* живота кроз животну еџистенцију.

Таква поларизација чини основ и образложење за смисаону равнотежу лика Украјине према принципу опозиције „пролазно-вечно“, укључујући потребу за познавањем инокултурних простора, са освртом на мултикултуралне етичке доминанте како би се са њима, уз подршку интелектуалног искуства европске традиције, обележила перспектива реконструисања универзалних цивилизацијских вредности.

Издвојено језгро поетике испољавања Украјине упућује на његову концептуализацију са етичким приоритетом. С обзиром на ову

предност, анализирани романи се одликују програмским изоморфизмом у приказивању Украјине из перспективе имагологије као модуса хуманистичке синтезе доброте и животољубља у статусу етнокултурне универзалије, засебног водича у аксиолошком поимању „Свог“ и „Другог“ света. Наведене смисаоне линије оцртавају константне обресе хуманости међу одликама украјинског националног простора у сръском роману.

У имаголошком садржају дела уоквиреном на тај начин издвојени семантички акценти у крајњој линији наглашавају толерантност, карактеристичну за представнике сръског народа, у стварању етничких панорама незаобилазних за еволутивно богаћење интеркултурне комуникације, темелне у епистемолошкој баштини.

Литература

- Ајдачић, Д. (2007). *Кијев у сръској књижевности*. У: Ајдачић, Д. *Славистичка исцраживања*. Београд: Филип Вишњић, стр.198–203.
- Андрић, И. (1967). *На Дрини ћуприја*. Сарајево: Свјетлост, Београд: Просвета.
- Будний, В., Ільницький, М. (2008). *Порівняльне літературознавство*. Київ: Вид. дїм «Киево-Могилянська академія».
- Дзиуба, Ј. (2008). *Слика Польске унуїтарної шалиїтарної сисїема у Басариној „Причи о евроїи – шамна сїррана месеца“*. У: *Књижевности и сїварности 37/2 Научни сасїїанак славистїа у Вукове дане, Беоїрад, 12–15.09.2007*. Београд: Међународни славистички центар, Београд: Чигоја штампа, стр. 565–577.
- Жлуктенко, Н. (2010). *Топос у романах Казуро Ішїгуро*. „Літературознавчї студїї“, бр. 26, 2020, стр. 191–195.
- Константинович, З. (2008). *Компаративна імагологія територїї Балкан і Центральної Європи*. <http://www.rastko.rs/rastko/delo/13116> (4.07.2022).
- Кульчицький, О. (1949). *Риси характерологїї українського народу*. У: *Енциклопедїя українознавства. Загальна частина*, Т. 2, Мюнхен, Нью-Йорк, стр. 708–718. <https://tinyurl.com/5h9kadzd> (2.07.2022).
- Марчук, Л. (2014). *Урбаністичний концепт в прозі Юрія Андруховича*. „Науковий часопис нпу іменї М.П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикологїї української мови“, бр. 11, стр. 36–39.
- Наливайко, Д. (2006). *Теорїя літератури й компаративїстика*. Київ: Вид.дїм «Киево-Могилянська академія», стр. 91–103.
- Ольча, М. (1986). *Козара*. Сарајево: Свјетлост.
- Опришко, Н. (2016). *Мїсто як територїя любовї у постмодерній версії Юрія Андруховича*. „Молодий вчений“ бр. 4, стр. 410–415.

- Пашенко, Є., Билик, Н. (2015). *Українсько-сербські зв'язки в історії сербської культури доби бароко*. Київ: «Освіта України».
- Петровић, Г. (2008). *Ойсада цркве Свєтїої Сїаса*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Погребњак, О. (2015). *Модус України в чеській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія і жанрологія*: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.05. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Радуловић, О. (2008). *Јеврејски археїиј у сїваралашијеву Давїда Албахарија*. У: *Књижевносї и сїварносї 37/2 Научни сасїјанак славїсїа у Вукове дане, Београд, 12–15.09.2007*. Београд: Међународни славистички центар, Београд: Чигоја штампа, стр. 495–507.
- Степанова, А. (2013). *Поэтология фаустовской культуры. „Закат Европы“ Освальда Шпенглера и литературный процесс 1920–1930-х гг.* Днепропетровск: Днепрпропетровский университет имени Альфреда Нобеля.
- Топоров, В. Н. (1997). „Гео-этнические“ панорамы в аспекте связей истории и культуры. У: *Культура и история: Славянский мир*. Москва, стр. 24–48.
- Турома, С. (2009). *Семиотика городского пространства Ю.М. Лотмана: опыт переосмысления*. „Новое литературное обозрение“, бр. 98.
- Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*, (1994), Т. 5. Київ: Наукова думка.
- Цивьян, Т. В. (2001). *Семиотические путешествия*. Санкт-Петербург: Изд-во Ивана Лимбаха.
- Црњански, М. (1962). *Друїа књиїа Сеоба*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: нин. <https://tinyurl.com/2p8fpc33> (4.07.2022).
- [A]jdačić, D. (2007). *Kijev u srpskoj književnosti*. У: A]jdačić, D. *Slavistička istraživanja*. Београд: FILIP VIŠŃIĆ, стр. 198–203.
- Andrić, I. (1967). *Na Drini ćuprija*. Сарајево: Svjetlost, Београд: Prosveta.
- Budnij, V., Il'nic'kij, M. (2008). *Porivnâl'ne literaturoznavstvo*. Київ: Vid.dîm «Києво-Могилâнс'ка академиâ».
- Dziuba, J. (2008). *Slika Połske unutar totalitarnog sistema u Basarinoj „Priči o evropi – tamna strana meseca“*. У: *Kñiževnost i stvarnost 37/2 Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Београд, 12–15.09.2007*. Београд: Међународни славистички центар, Београд: Чигоја штампа, стр. 565–577.
- Žluktenko, N. (2010). *Topos u romanah Kazuro Išjiguro*. „Literaturoznavčї studїi“, бр. 26, 2020, стр. 191–195.
- Konstantinovič, Z. (2008). *Komparativna imagologїâ teritorїi Balkan i Central'noї Èvropi*. <http://www.rastko.rs/rastko/delo/13116> (4.07.2022).
- Kul'čic'kij, O. (1949). *Risi karakterologїi ukraiñs'kogo narodu*. У: *Enciklopedїâ ukraiñnoznavstva. Zagal'na častina*, Т. 2, Мунхен, N'û-Jork, стр. 708–718. <https://tinyurl.com/485axs7v> (2.07.2022).
- Marčuk, L. (2014). *Urbanističnij koncept v prozi Ūriâ Andruhoviča*. „Naukovij časopis NPU imeni M.P. Dragomanova. Seriâ 10: Problemi gramatiki i leksikologїi ukraiñs'koї movi“, бр. 11, стр. 36–39.
- Nalivajko, D. (2006). *Teoriâ literaturi j komparativistika*. Київ: Vid.dîm «Києво-Могилâнс'ка академиâ», стр. 91–103.

- Ólača, M. (1986). *Kozara*. Sarajevo: Svjetlost.
- Opriško, N. (2016). *Misto âk teritorijâ lûbovi u postmodernij versii Ūriâ Andruhoviča*. „Molodij včenij“ br. 4, str. 410–415.
- Pašenko, Ê., Bilik, N. (2015). *Ukraïns'ko-serbs'kî z'v'âzki v istorii serbs'koï kul'turi dobi baroko*. Kiïv: «Osvita Ukraïni».
- Petrović, G. (2008). *Opsada crkve Svetog Spasa*. Beograd: Narodna knîga – Alfa.
- Pogrebniâk, O. (2015). *Modus Ukraini v čes'kij prozi kincâ HH – počatku HH stolittâ: tipologiâ i žanrologiâ: avtoref. dis... kand. filol. nauk: 10.01.05*. Kiïv: Kiïvs'kij nacional'nij universitet imeni Tarasa Ševčenka.
- Radulović, O. (2008). *Ĵevrejski arhetip u stvaralaštvu Davida Albaharija. U: Kniževnost i stvarnost 37/2 Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Beograd, 12–15.09.2007*. Beograd: Međunarodni slavistički centar, Beograd: Čigoja štampa, str. 495–507.
- Stepanova, A. (2013). *Poètologiâ faustovskoj kul'tury. «Zakat Evropy» Osva' da Špenglera i literaturnyj process 1920–1930-h gg*. Dnepropetrovsk: Dnepropetrovskij universitet imeni Al'freda Nobelâ.
- Toporov, V. N. (1997). „Geo-ètničeskie“ panoramy v aspekte svâzej istorii i kul'tury. U: *Kul'tura i istoriâ: Slavânskij mir*. Moskva, str. 24–48.
- Turoma, S. (2009). *Semiotika gorodskogo prostranstva Ū.M. Lotmana: opyt pereomysleniâ*. „Novoe literaturnoe obozrenie“, br. 98.
- Ukraïns'ka literatura v zagal'noslov'âns'komu i svitovomu literaturnomu kontekstî*, (1994), T. 5. Kiïv: Naukova dumka.
- Civ'ân, T. V. (2001). *Semiotičeskie putešestviâ*. Sankt-Peterburg: Izd-vo Ivana Limbaha.
- Crñanski, M. (1962). *Druga knîga Seoba*. Beograd: Zavod za uđ benike i nastavna sredstva: NIN. <https://tinyurl.com/2p8fpc33> (4.07.2022.)]

- **NATALIA BILYK**—Doctor of Philology, Associate Professor, Professor of the Department of Slavic Philology of the Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv. Author of the doctoral dissertation “Strategies of comparative studies in the Serbian novel of the end of the xx century—the ear of the xx1st” for special skills 1.10.05 – the development of literature on the basis of comparative studies. Author of 60 scientific works, two chief books (one of them is stamped by the Ministry of Education and Science of Ukraine), monographs, co-author of seven basic vocabularies and three basic books.